

JOAN BAPTISTA XURIGUERA (1908-1987) Notícia i reivindicació d'un narrador oblidat

Josep Camps i Arbós

Liminar

És gairebé un tòpic —i una certesa— afirmar que els anys trenta és un dels períodes més rics i complexos de les lletres catalanes però que, paradoxalment, també és un dels menys investigats. Si més no, únicament cal fixar-se en la quantitat —i en la qualitat— dels treballs dedicats a èpoques precedents, les dominades pel modernisme i el noucentisme. Una mostra paradigmàtica d'aquesta asseveració són els minsos —per no dir nuls— estudis dedicats a la figura de Joan Baptista Xuriguera¹ (que signava els textos d'abans de 1950 només amb el segon nom). I aquest cas és pràcticament idèntic al d'altres escriptors de la seva mateixa generació a qui encara tampoc no s'ha fet justícia (Josep Sol, Domènec Guansé, Maria Teresa Vernet, Joan Duch i Agulló, Lluís Capdevila, Rafael Tasis o el seu germà Ramon, entre d'altres): bandejats per les editorials i pels estudis literaris tanmateix conserven, avui dia, un remarcable interès. Uns joves que van trobar en la novel·la la possibilitat de reflectir les seves inquietuds i la seva visió del món i que, alhora, van dur a terme els primers tempteigs en el món de la literatura durant uns anys en què es va reivindicar aquest gènere després que el moviment noucentista, excessivament allunyat de la realitat en valorar de manera gairebé exclusiva la poesia, hagués provocat una escissió entre l'escriptor i el poble. Les obres que donaran a conèixer mostraran un notable interès per reflectir el món que els envolta però també serviran per posar la novel·la catalana a l'alçada europea ja que el gènere, de la mà de grans mestres com Marcel Proust, Thomas Mann, James Joyce o Franz Kafka, feia temps que s'havia obert cap a unes noves tècniques i formes d'expressió.

Actualment, el nom de Joan Baptista Xuriguera només és recordat per l'útil manual *Els verbs catalans conjugats*, tot i que la seva producció abraça altres terrenys a més de la lingüística: poesia, narrativa, teatre, història, periodisme, memorialística i traducció, distribuïts en més de seixanta

llibres publicats (i encara en resten un bon grapat d'inèdits!). A Xuriguera, nascut a Menàrguens, a la Noguera, el 17 de juny de 1908, de ben jove se li va despertar la vocació per l'escriptura. A Lleida —on el seu pare s'havia traslladat per a treballar de conserge a la cèlebre institució pedagògica del Liceu Escolar— s'iniciarà en la tasca d'articulista escrivint per als diaris *El País*, *L'Ideal* i *La Jornada* i les revistes *Vida Lleidatana*, *L'Opinió* i *Art*, comentant qüestions de l'actualitat política, literària o artística. D'especial interès és la funció que realitza a *Lleida*, una publicació cultural i moderna, de la qual el seu germà gran, Ramon, n'havia assumit la direcció el 1926 i a qui rellevarà dos anys després quan aquest marxi a París després d'obtenir una beca per ampliar estudis. Xuriguera hi dona a conèixer articles de temàtica diversa que permeten apropar-nos a la vida lleidatana del seu temps. Ara bé, entre el conjunt de textos que hi veuen la llum, sobresurten els dedicats a escriptors i obres que responen als paràmetres de la més estricta modernitat i que ens dibuixen la figura d'un àvid lector falcat, a més, per una àmplia cultura literària: comenta bona part de les novel·les de la col·lecció «A Tot Vent», d'Edicions Proa, o les de la «Biblioteca Univers», de la Llibreria Catalònia; autors catalans com Joan Puig i Ferrer (amb lúcids comentaris sobre *Els tres al·lucinats* o *El cercle màgic*, ja que el celebrat autor modernista s'havia convertit en un model per a la nova literatura d'esquerres), Ernest Martínez Ferrando, Miquel Llor o Josep Pla (l'opinió que li mereixia l'escriptor empordanès no era gaire positiva, com ho evidencien aquest parell d'exemples: a l'editorial del número 98, a propòsit de la biografia *Cambó*, li retreu que «la seva fase d'historiador de la nostra política contemporània és una cosa llastimosa» i li aconsella «que faci literatura, que no compromet tant»; mentre que, de *Cartes de lluny*, en critica l'esporgada i la revisió dels textos prèviament apareguts a la premsa i que van donar peu al recull); i narradors estrangers, siguin vuitcentistes (Lev Tolstoi, Charles Dickens, Thomas Hardy) o contemporanis (Stefan Zweig, André Malraux). Xuriguera també aprofita les pàgines de la revista per a reivindicar dramaturgs catalans com Àngel Guimerà o Ignasi Iglésias (que llegeix en clau esquerranista per la defensa que efectuen de les classes obreres), o bé opina sobre aspectes de la més candent immediatesa com la primera convocatòria del premi «Joan Crexells», que havia romàs deserta, o l'edició mutilada del *Tirant lo Blanc*, a càrrec de Josep M. Capdevila, per a la col·lecció «Els Nostres Clàssics». A més, *Lleida* serà el banc de proves dels primers poemes i narracions. De manera simultània, Xuriguera farà les primeres passes en el món de la política:

membre de Joventut Republicana (el futur nucli lleidatà d'Esquerra Republicana de Catalunya), abandonarà el partit el 1930 per convertir-se en un dels fundadors de Joventut Esquerrana, que es donarà a conèixer a través del manifest «A la joventut lleidatana» i del setmanari *L'Espurna*. L'agrupació, poc després de constituir-se, ingressarà dins el Bloc Obrer i Camperol (BOC), com defensava Xuriguera, en oposició a la tesi defensada pel president, Enric Godàs, de fer-ho dins Esquerra Republicana. Estretament lligats als fonaments ideològics del BOC són els opuscles *L'organització de la joventut* (1931) i *La qüestió religiosa* (1932); ambdós traïxen una sincera admiració pel món soviètic, contraposat al que qualifica de «putrefacta societat capitalista».

El 1932 Joan Baptista Xuriguera passa a residir a Barcelona, arran de la seva entrada a l'Ajuntament de la capital catalana com a funcionari. L'any següent es converteix en el president de l'Ateneu Popular Enciclopèdic barceloní. A la ciutat comtal continua amb les col·laboracions polítiques a les revistes *Avant*, *Combat* i *L'Hora*, i publica les novel·les que són objecte de comentari en aquest paper, *Desembre* i *Hilde*, que reflecteixen dos dels centres d'interès de la narrativa de l'època: l'anàlisi social i la psicologia dels personatges. Sobre la primera havia judicat, elogiosament, Joan Puig i Ferrer: «Estic segur, seguríssim, que hi ha en Baptista Xuriguera, un veritable novel·lista, un autèntic novel·lista que farà coses importants, que s'obrirà un ample camí.» No serà fins a l'octubre de 1936 que retornarà a Lleida, poc després d'esclatar la guerra civil, per a formar part de l'ajuntament en representació del Partit Obrer d'Unificació Marxista (POUM), una fusió de partits d'ideologia comunista dins la qual s'havia integrat el BOC. Li va ser encarregada la regidoria de Cultura, a través de la qual va municipalitzar els cinemes i els teatres de la ciutat².

Modernitat i crítica social: les dues cares d'una mateixa moneda

Com s'indica al colofó, la novel·la *Desembre* va ser redactada a cavall de Lleida i Barcelona, entre el 20 de febrer de 1931 i el 27 de juliol de 1932, i publicada el 1934 per les Edicions Balagué. L'obra, que havia obtingut un vot en la convocatòria del premi «Joan Crexells» de 1932, respon, tot i la imprecisió que pot aplicar-se al terme, al qualificatiu de social: una literatura de caire testimonial, que utilitzava la realitat com a crítica al món burgès, amb una preocupació especial pel sindicalisme, i amb uns objectius de compromís, conscienciació i mobilització social i política. Una de les causes que explica el naixement i la importància assolida

per aquesta temàtica, a Catalunya i a tot l'Estat espanyol, és l'augment considerable de l'interès per Rússia com a conseqüència de la revolució soviètica de 1917. Només cal recordar que hi ha intel·lectuals catalans que viatgen a l'URSS al llarg de la dècada dels vint i que, en alguns casos, l'experiència donarà lloc a articles i llibres en la nostra llengua (la llista inclou personatges d'ideologia tan diversa com Josep Pla, Ferran Valls i Taberner, Àngel Pestaña, Josep Carner Ribalta o Antoni Rovira i Virgili). Aquest interès també s'evidencia amb la consolidació de la literatura russa gràcies al notable gruix de traduccions d'autors durant els anys trenta (Tolstoi, Dostoievski, Txèkhov, Turguenev, Gorki, Andreiev, Kurpin, Pilniak, Trotski...), tot i que no hi són representats ni tots els autors clàssics, ni els moderns, ni totes les obres cabdals. Aqueixes versions van aparèixer, majoritàriament, a les col·leccions «Biblioteca Univers», «Quaderns Literaris» i «A Tot Vent»³. Podem sintetitzar la presència d'aquesta cultura a Catalunya en la magna obra d'Andreu Nin (en el doble vessant de traductor i de divulgador amb textos com «Misèria i grandesa de la novel·la soviètica», aparegut el maig de 1934 a la *Revista de Catalunya*). Tanmateix, i tornant al model de literatura social que apuntàvem, aquest no va arribar a esdevenir una alternativa a la cultura establerta. I és que, tot i oposar-se ideològicament al model burgès, aquests grups marxistes i anarquistes, en realitat, tindran escassa preocupació per les qüestions estètiques, poca capacitat d'incidència i, sobretot, seran incapaços de formular una proposta literària sòlida. De tota manera, crítics coetanis, amb Puig i Ferrer al capdavant, van arribar a atorgar l'etiqueta de socials a novel·les com *La suprema voluntat* (1928), de Josep Navarro Costabella, sobre el terrorisme i situada a Polònia per evitar la censura; *Quan mataven pels carrers* (1930), de Joan Oller i Rabassa, adscrita al gènere sentimental i amb una marcada intenció moralitzant, malgrat que molts comentaris la van definir com una «crònica fidel» de l'època dels atemptats anarcosindicalistes; o *Homes i màquines* (1930) i *Amor i banderes* (1935), de Joan Duch i Agulló, que intenten reflectir les lluites obreres de la seva ciutat natal, Terrassa. Unes novel·les i uns autors que, segons sentència Jordi Castellanos, «a l'hora de la veritat confonen obrerisme i terrorisme, des d'actituds clarament reaccionàries»⁴.

A diferència de les obres esmentades, *Desembre* s'aproparà als models vigents de la novel·la social espanyola: pensem en *Lumpenproletariado* (1931), de Joaquín Arderius; *Siete domingos rojos* (1932), de Ramon J. Sender (publicat, com Xuriguera, a les Edicions Balagué); o *Los pobres contra los ricos*

(1933), de César M. Arconada; uns autors, val a dir, seguits amb puntualitat pel diari *La Humanitat*. No en va, la propaganda de l'editorial presentava *Desembre* com «la primera novel·la catalana de tendència exclusivament proletària». Dividida en dues parts, «Revolta» i «Repressió», l'acció transcorre entre el 12 i el 19 de desembre de 1930. La primera és un relat de les activitats anarcosindicalistes que desemboquen en una vaga general i de com els obrers s'organitzen i actuen; la segona narra la repressió del govern després de la vaga. El rerefons, com puntualitza el subtítol, «La novel·la de la revolució espanyola», és l'aixecament militar contra la monarquia que va produït-se a Jaca el 12 de desembre de 1930 a càrrec del capità Fermín Galán que, des de la localitat aragonesa, va proclamar la República. L'aixecament —que també hauria d'haver-se produït en altres punts de la península— va acabar en fracàs. Dos dies després de la insurrecció, va celebrar-se un consell de guerra que va culminar amb la condemna a mort i posterior afusellament, el mateix dia 14, de Galán i del també capità Ángel García Hernández.

Aquest esdeveniment serà el teló de fons d'una novel·la que té entre els seus objectius el de presentar una societat —això sí, des d'un punt de vista liberal i d'esquerres— el més versemblant possible. El resultat final, però, no s'escapa d'un notori maniqueisme, sobretot en la presentació dels personatges. Els obrers i els estudiants —en definitiva, el jovent— encarnen els valors positius i són els dos sectors socials que han de provocar la caiguda del règim monàrquic⁵; el poder establert (o sigui, la guàrdia civil, els militars, els ordes religiosos i el governador) representen tot el contrari. Una dualitat que fa evident amb aquests mots del fill d'un obrer: «La meua pàtria és tot el món. A cada poble hi ha dos pobles, dues classes: proletaris i burgesos: els proletaris són els meus germans, els burgesos són els meus enemics.»⁶ L'autor introdueix a la trama un conjunt d'escenes que mostren aquesta visió de la societat. N'hi ha un bon grapat d'ambientades a la presó, regida per un despòtic director: una monja que intenta violar un malalt i en ser descoberta li dona les culpes; el pastor d'un mas perdut entre les muntanyes que un dia mata el fill de l'amo perquè aquest s'havia venut el mas i els ramats i el volia treure de casa (uns fets reals que Xuriguera novel·larà extensament a *Margarit*); o un pres castigat a les cel·les de càstig durant cinc mesos perquè ha gosat rebel·lar-se contra el director per denunciar una injustícia. D'altres, les protagonitza la guàrdia civil; n'és una mostra aquest passatge —carregat, això sí, de sentimentalisme— que reflecteix la brutalitat emprada en carregar contra els manifestants: «El soroll no

minvava. Des d'un balcó s'oí: 'Assassins!' Un noi que no tindria més de quinze anys es posà a córrer sortejant els sabres darrere els arbres i escabullint-se per la vora de la paret com un esperitat, amb els ulls d'esglai i les mans sobre el cap. Tot de sobte quatre guàrdies li barraren el pas; el noi se'n donà compte i s'empegà a la paret tot estirat, amb un rostre d'amargura i cridant amb una veu que tot just se sentí: 'Mare meua!' A sobre d'ell caigué ràpid un cop fort; el minyó quedà a terra tot ensangonat i en el més gran abandó. Un altre guardià s'abraonà amb el braç enlaire damunt l'esquena d'un vell que hi havia mig amagat en un racó amb un bastó que portava per sostenir-se; l'infeliç un moment després rodava per terra. Una dona rebé un cop a la cara que li aixecà la pell d'un costat fins a l'altre; llançà un xiscle i caigué a terra. En aquest moment se sentí el soroll d'un xiulet de metall, que indicava que els individus del sabre havien de concentrar-se immediatament, prop de l'automòbil que els havia portat. Per fi cessà l'escomesa brutal. Al retirar-se aquests, hom hauria pogut veure que aquell carrer, que havia servit com a teatre de l'atac, ara estava convertit en un camp de batalla, cobert de cossos que jeien a terra sense sentits o plens de ferides. Tot seguit corregué la gent en aquell lloc de desolació a donar l'auxili que estava a les seves forces.»⁷ Malgrat el protagonisme col·lectiu, propi d'un gènere com la novel·la social, Xuriguera ressaltarà tres joves que representen el conjunt de la massa obrera: Ricard Forcadella, Joan Serra i Josep Tirant, uns revolucionaris que tenen de lectures de capçalera textos com *La mare*, de Gorki, *La victòria proletària*, de Lenin, *ABC del comunisme*, de Bukharin, *El ciment*, de Gladkov, *La religiosa*, de Diderot, *Pau*, de Glaeser, o *Resurrecció*, de Tolstoi. L'autor, convençut de la capacitat regeneracionista de la literatura, intenta també que el lector comparteixi la seva visió de la societat i, per assolir aquesta finalitat, no dubta a situar els personatges en els mateixos problemes amb què pot trobar-se qui se submergeixi en les pàgines de *Desembre* (tot i tractar-se d'una peça clarament revolucionària, no s'està d'introduir escenes melodramàtiques en el teixit argumental com els problemes cardíacs de Ricard o la mort de la mare de Tirant) i, fins i tot, el pare de Forcadella, després de llegir l'esmentada obra de Gorki, prendrà consciència, tal i com hauria de fer el lector arribat en aquest punt del relat, de la bondat i de la justícia de la causa que defensa el seu fill. Xuriguera finalitza la novel·la amb una nota d'optimisme, que revela la introducció dels ideals revolucionaris en el teixit social: «Es deia que aviat aixecarien l'estat de guerra. La pau més absoluta dominava la ciutat. No obstant, circulava també amb molta

insistència la veu que el pròxim dilluns s'aniria altra vegada a la vaga general, cas que no traguessin demà tots els presos.»⁸ Alguns dels judicis crítics apareguts a la premsa posaran en relleu la temàtica —i la finalitat— revolucionària de la novel·la. Així, Joaquín Maurín indicava que es tracta d'una «novel·la política i social d'un alt interès revolucionari i literari. Baptista Xuriguera trenca amb els vells dogmes i es llança amb audàcia cap a la vertadera literatura revolucionària.» Mentre que Agustí Esclasans afirmava que «Baptista Xuriguera té un to insubornablement proletari i un doll narratiu impressionant. Al costat de *Desembre*, tota la novel·la catalana actual sembla anèmica i falsa, ridícula i de cartó pintat.»⁹

Un aspecte rellevant de *Desembre* és l'espai físic en què Xuriguera ambienta la trama. Es tracta de Vallclara, una ciutat mitjana de Catalunya (Duch i Agulló també utilitzarà aquest nom en alguna de les seves novel·les per a referir-se a Terrassa) i que podem identificar, tot i que l'autor vol dotar l'obra d'una dimensió que la universalitzi, de manera inequívoca amb Lleida. Al llarg de la història se'ns proporcionen elements que permeten abonar aquesta interpretació; així s'esmenten una sèrie d'indrets prou coneguts de la capital del Segrià: el riu que la travessa; els carrers Major, Estoreria, Blondel, Sant Antoni, Cavallers i Carme; les places de Sant Joan i de la Sal; i la Rambla Ferran. Vallclara no és, però, l'únic topònim que trobem a les pàgines de la novel·la; n'hi ha d'altres que, tot i que només són citats per les inicials, són perfectament identificables: M-Madrid, B-Barcelona, O-Osca...

Pel que fa a la disposició del material narratiu que conforma la novel·la, cal dir d'entrada que els capítols avancen en un estricte ordre cronològic estructurats a la manera d'un dietari: en efecte, cadascun està dedicat a un dia diferent (com hem indicat, l'acció transcorre durant una setmana). Les retrospeccions, en canvi, són escasses, les necessàries per a donar a conèixer l'origen dels conflictes plantejats. També val la pena apuntar que Xuriguera empra el recurs de l'omnisciència —un tret al qual se ceneix bona part de la novel·la catalana d'entreguerres— i no focalitza els capítols sobre un únic personatge sinó que tendeix a la construcció de diverses històries (protagonitzades pels humils o pels poderosos), a voltes paral·leles, degudament entrelaçades, i que es complementen, dins d'un mateix capítol; l'objectiu és el de proporcionar-nos una visió més complexa de la realitat. Aquesta estructura fa que la novel·la mantingui una notable tensió dramàtica i una gran eficàcia¹⁰. De tota manera, l'estil emprat en la redacció, sobri i contingut, traeix encara una notable imperfecció que llastra el resultat final¹¹.

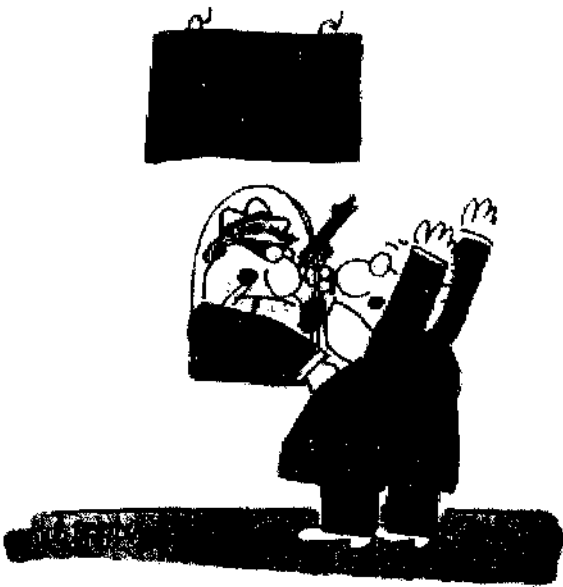

El llibre representatiu de la nostra joventut

Amb aquests mots, les Edicions Balagué presentaven el 1935 *Hilde*, la segona novel·la de Joan Baptista Xuriguera. L'origen es troba en un relat publicat en el número vuit de la revista lleidatana d'avantguarda, *Art*, l'hivern de 1933, que du per títol «Hilde»: la narració és un diàleg entre un home i una dona on el primer intenta seduir, sense èxit, la segona. La novel·la serà escrita, com s'indica en el colofó, a Barcelona, entre el 20 d'agost de 1933 i el 25 de març de 1934 i, segons paraules de Jordi Castellanos, «donarà la visió esquerranista d'un dels grans temes de la literatura europea dels anys trenta: el de la crisi sentimental i moral de la joventut»¹². Una temàtica que referma el subtítol: «La novel·la de la joventut moderna»¹³.

Hilde reproduïx els diàlegs entre el narrador i un home, de qui no se'ns dirà el nom en cap moment, que coneix a la dispena on viuen i que li explicarà la seva vida al llarg de quatre dies, que corresponen als quatre capítols en què es divideix la novel·la. Aquest personatge, ja ho anirem veient a mesura que desbrossem l'argument, mostra trets del mateix Xuriguera, seleccionats i combinats segons les necessitats de la trama. A la primera part, «El gran fracàs d'un home jove», el protagonista, amb una ferma voluntat d'esdevenir un cèlebre escriptor, ens dona a conèixer la seva obsessió malsana per les dones: «Només tinc cervell per a pensar en les dones; només tinc ulls per a mirar-les; cames per a córrer darrera d'elles. Sempre hi penso. Un dia i un altre dia: Dones, dones, dones...»¹⁴ La segona, «La porta del món», respon a l'intent d'explicar l'origen d'aquest trauma amb unes motivacions que podríem qualificar de freudianes, d'altra banda, ben habituals en la novel·la europea de l'època: neix d'una classe de ciències en què el mestre ensenya, enmig de la burla dels alumnes, les figures nues d'un home i una dona; la conseqüència que se'n deriva d'aquest fet seran les sovintejaes visites als prostíbuls en entrar a

l'adolescència. Tot plegat ho raona al seu interlocutor indicant que es troba escindit entre un amor espiritual (la lectura i l'escriptura) i un de carnal (el gènere femení). Una dualitat que ja remarcava el fulletó de propaganda de la novel·la: «Hilde explica els dos grans elements que mouen el món: cervell i sexe». També aquest capítol narra la seva coneixença amb un literat de primera fila, d'ideologia liberal, que durant molts anys havia estat atacat i marginat pels escriptors més joves (versemblantment es tracta de Joan Puig i Ferrer de qui, com hem vist, Xuriguera havia redactat articles elogiosos per a la revista *Lleida*) però que es negarà a publicar-li a la biblioteca que dirigia (no cal dir que es tracta de la cèlebre col·lecció «A Tot Vent») la novel·la que havia enllestit. Decebut, decideix abandonar Lleida als vint-i-quatre anys (com el mateix Xuriguera) i traslladar-se a Barcelona per obrir-se camí com a escriptor; una trajectòria que acabarà abandonant quan, després d'haver escrit febrosament una segona novel·la, aquesta és rebutjada per diverses editorials. Les dues darreres parts, «Hilde o la noia forta» i «El sol no s'ha amagat darrera les muntanyes», se cenyeixen a la història d'amor i de desamor del protagonista amb una noia alemanya que havia fugit de les urpes de Hitler, que, recordem-ho, havia accedit al poder el 1933 (pel que fa a la visió que tenia bona part de la intel·lectualitat catalana de la figura del dictador, només cal tenir presents els cèlebres versos del poema XVII de les *Decapitacions* (1934) de Pere Quart: «Per segar roses la destràl us cal, / Adolf, brètol total»). Primer la veu com un objecte de possessió i després se n'enamora. La història entre el protagonista i Hilde seguirà les fases d'una relació frustrada: desig, plenitud amorosa i desencís. En el decurs d'aquesta, el protagonista

recuperarà la seva vena literària i acabarà per escriure diversos poemes inspirats en la figura de la noia. La relació finalitzarà quan ella li confessa que té un amant i que, a ell, no se l'estima sinó que només el considera un simple amic. Malgrat tot, el protagonista intenta convèncer-la, amb la finalitat de seduir-la, de la diferència existent entre amor i sexe i que, per tant, si es lliura a ell, no efectua cap traïció al seu promès. La noia, però, no se'n refia i fa que l'acompanyi a casa. Discuteixen i ella, indignada, l'abandona. Després d'això, el protagonista, de tota manera, no experimenta cap mena de recança ni tristor; més aviat, indiferència.

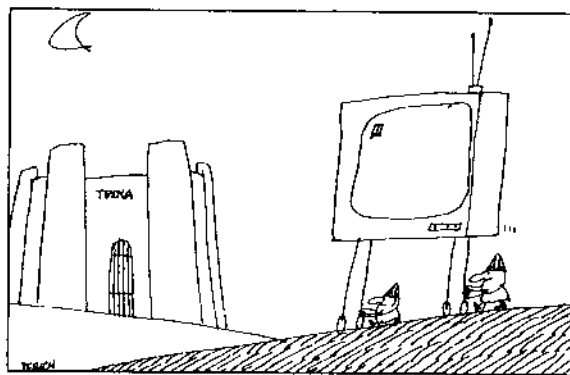
Un dels retrets que es poden efectuar a *Hilde* és el seu esquematisme: en efecte, esbossa un argument més que no pas oferir-lo, com si Xuriguera no hagués sabut aprofitar el material com calia. Així, a diferència de *Desembre*, tenim la impressió de trobar-nos davant d'una peça poc elaborada; un fet que s'evidencia, de manera diàfana, en la distribució del material narratiu: l'estructura de la novel·la es ressent de la indefinició del personatge principal, ja que si aquest ha de ser Hilde, com apunten les expectatives del títol, només surt a escena en els dos darrers capítols. Pel que fa a l'anàlisi dels dos personatges que vertebraran la història amorosa (enfocada, cal recordar-ho, només des del punt de vista masculí), Hilde és una dona jove dotada d'un tarannà romàntic, d'una exquisida espiritualitat decadent, i que desitja evadir-se del món en què viu. Una figura femenina dotada d'una sensibilitat malaltissa que, alhora, es considera superior, intel·lectualment, a la resta de persones que l'envolten (s'interessa per l'art, la cultura, el teatre i la literatura; dialoga sobre temes d'actualitat...). En canvi, el seu antagonista és un home indecís, recelós, sense voluntat, amb una vida desordenada que el menarà a l'escepticisme final en veure claudicar un dels seus somnis de joventut (com hem apuntat, arribar a consagrar-se com a escriptor). La importància que Xuriguera atorga al caràcter o l'estat anímic dels personatges (sentiments, passions i comportaments), en detriment de l'acció o de l'argument, fa que puguem classificar l'obra dins el corrent de la novel·la psicològica, dominant a l'època.

Un altre element que cal destacar d'*Hilde* és la importància que dóna l'autor a l'eroticisme, que impregna bona part de les pàgines de la novel·la, ambientades al «barri xinò», eufemísticament conegut com el «districte cinquè». Tal com indica Jordi Castellanos, «el districte cinquè resulta propici per introduir en la novel·la la temàtica sexual, una temàtica que s'ha convertit en el nucli central del psicologisme dominant, impulsat per l'impacte de les teories de la psicoanàlisi freudiana, tan

estretament lligada a les formes narratives més innovadores»¹⁵. Només cal fixar-se en la portada, en què es veu un home i una dona nus, encadenats i envoltats d'unes flames que significa la passió eròtica en què es consumeixen. De tota manera, Xuriguera, seguint els principis d'economia narrativa, sovint deixa apuntades aquestes escenes en què intervé el protagonista amb detalls i al·lusions que el lector pot copsar perfectament. De fet, l'obra s'inscriu dins el debat recurrent a l'època sobres els límits entre l'art i la moral. Només cal recordar les acusacions de pornogràfiques i immorals que van rebre per part d'un sector de la crítica les novel·les *Fanny*, de Carles Soldevila, el 1929, *Una mena d'amor*, de C. A. Jordana, el 1931, *Vida privada*, de Josep M. de Sagarra, o *Volves grises*, de Ramon Xuriguera, el 1932; aquesta va ser qualificada per Manuel de Montoliu d'una «història d'amor degenerat». Contràriament al que es podria pensar, la mirada de l'autor sobre els personatges no és moralitzant: Xuriguera no pretén inculcar-nos cap model d'actuació. De fet, al protagonista d'*Hilde* li escauen, com l'anell al dit, aquests mots que Maria Campillo aplica al personatge principal d'*Una mena d'amor*: «l'experiència no és vital pel seu desenvolupament moral ni tan sols físic, ja que queda clar que el nombre d'experiències acumulades anteriorment és més que suficient i que, per tant, no hi aprèn res de nou. Al contrari, la manca de transcendència dels fets queda amplament reflectida al llarg de l'evolució del protagonista i, sobretot, al final de la novel·la, on queda ben clar fins a quin punt la història s'ha de considerar com una aventura sense conseqüències.»¹⁶

Epíleg

Com es pot deduir de tot el que hem anat exposant, Joan Baptista Xuriguera és un novel·lista amb limitacions: les seves obres compten amb pàgines d'alta qualitat que alternen amb d'altres mancades de coherència i, a vegades, mal resoltes des del punt de vista estilístic. Això no impedeix, malgrat tot, que el puguem considerar un bon narrador, especialment per la seva capacitat d'explicar històries interessants. El seu serà el cas d'un escriptor que, quan tot just ha iniciat l'aventura de la creació literària, la guerra civil li estroncarà tots els projectes —igual que altres escriptors que havien accedit a la literatura al llarg de l'època de la República— i impedirà que la seva trajectòria com a escriptor continuï amb normalitat. Amb la caiguda de Barcelona, el gener de 1939, Xuriguera s'exiliarà amb la seva família a França, a les localitats occitanes de Caussade i de Montauban. El seu germà Ramon l'havia precedit l'estiu de 1938; els altres dos germans, Pere i Pau, moriran en el

decurs de la guerra a final d'aquest mateix any. Des de Montauban es convertirà en un ferm activista en defensa de la cultura catalana (valgui, a taul d'exemple, la fundació del Casal Català de la vila el 1945, un dels més actius del *midi* francès fins ben entrada la dècada dels cinquanta). No serà fins al 1949 que tornarà a trepitjar terra catalana. Un retorn que anirà acompanyat de l'abandonament definitiu de la narrativa de ficció (la novel·la *Margarit*, publicada el 1959, ja havia estat enllestida el 1935). A partir d'aquest moment —a banda d'escriure peces teatrals, reculls de poesia, dietaris (com els molt interessants i oblidats *Diari del primer any d'exili* (1981) i *Els núvols de l'Empordà* (1984), sobre l'experiència de la guerra i la diàspora), llibres de divulgació històrica i traduccions— es dedicarà a redactar el cicle novel·lístic *La vida de Joan Ventura*, que havia iniciat a Montauban el 1944. A cavall entre la ficció i l'autobiografia, el resultat no serà una narrativa moderna (com són *Desembre* i *Hilde*) sinó que, utilitzant tècniques de filiació costumista, reconstruirà nostàlgicament el passat, des dels anys de la infantesa fins a l'exili. Els volums veuran la llum amb una periodicitat irregular: *El pare* (1963), *La vida nova* (1966), *El temps jove* (1967), *El núvol defoc* (1971), *Les hores heroiques* (1985), *La Guerra Civil* (1986) i *El pont de l'exili* (1987). Aquesta mena de memòries novel·lades, o si volem una síntesi entre records i literatura, serviran per relatar una vida perduda i marcada per la guerra civil. Esperem, en definitiva, que aquest article serveixi per a donar notícia i reivindicar la figura de Joan Baptista Xuriguera i, també, per a esperonar el seu estudi. I és que cal no perdre de vista que és la tasca d'escriptors com Xuriguera la que basteix de riquesa cultural un país i la que posa els fonaments que han de permetre, si s'escau, l'aparició dels grans mestres i dels genis innovadors. ■

¹ Estem mancats encara d'un treball que analitzi i contextualitzi degudament la figura de Joan Baptista Xuri-

guera. Vegeu, per tant, de manera provisional, les aportacions que conté l'opuscle AA.DD.: *Menàrguens a Joan Baptista Xuriguera*, Publicacions de l'Ajuntament, Menàrguens: 1995; i l'article de J. CAMPS I ARBÓS: «Joan Baptista Xuriguera, un intel·lectual a descobrir», a AA.DD.: *Gelida, Festa Major 2004*, Publicacions de l'Ajuntament, Gelida: 2004, pp. 81-84.

² Sobre les activitats de Xuriguera durant el període bèl·lic, podeu consultar el documentat estudi de J. SAGUÉS SAN JOSÉ: *Una ciutat en guerra. Lleida en la guerra civil espanyola (1936-1939)*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona: 2003.

³ Pel que fa a aquesta qüestió, vegeu R. PINYOL I TORRENTS: «Les traduccions de literatura russa a Catalunya fins a la guerra civil. Esbós d'una bibliografia», a *Traducció i literatura. Homenatge a Àngel Crespo*, Eumo, Vic: 1997, pp. 247-264.

⁴ J. CASTELLANOS: «Literatura catalana i compromís social en els anys trenta», *Els Marges*, 69 (2002), p. 18.

⁵ La propaganda de *Desembre* insistia en aquests dos grups socials a què s'adreçava: «Obrer, aquest llibre és per a tu! Intel·lectual, no pots deixar de llegir aquesta obra». D'altra banda, Ramon Xuriguera, al llarg de diversos textos publicats entre 1930 i 1931 al diari lleidatà *La Jornada*, lligat als interessos d'Esquerra Republicana, plantejarà aquestes mateixes idees. A tall de mostra, reproduïm aquest passatge de l'article «Els estudiants», aparegut el 3-X-1930: «La protesta d'aquests minyons que ara neixen a la vida pública, és la protesta de tots els que hem sofert i sofrim encara un règim d'excepció. Els seus crits, la seva lluita i la seva coratjosa oposició; va tant

de dret a l'origen del mal, que per molt que aquest s'apuntali i canviï els rètols dels homes que l'emparem, resta sempre al descobert.»

⁶ B. XURIGUERA: *Desembre*, Balagué, Barcelona: 1934, p. 126.

⁷ *Ibidem*, pp. 115-116.

⁸ *Ibidem*, p. 225.

⁹ Un dels molts aspectes que han quedat desatesos de la figura de Joan Baptista Xuriguera és l'anàlisi de la recepció de la seva obra literària. Caldria, per tant, iniciar un estudi sobre aquesta qüestió que, de segur, podria donar lloc a agradables sorpreses.

¹⁰ Xuriguera continuarà presentant aquesta visió dialèctica de la realitat a la peça teatral de 1936 *La pau regna al camp*. Ambientada al camp lleidatà, reflectirà l'enfrontament entre un propietari i un jornalero.

¹¹ Joan Baptista Xuriguera reelaborarà la novel·la el 1979, despullant-la dels aspectes més «revolucionaris» per tal de tornar-la a posar en circulació. Així, per exemple, elimina el subtítol «La novel·la de la revolució espanyola», suprimeix diversos episodis (com el de la monja que acusa un presoner d'haver-la intentat violar) i substitueix, sistemàticament, els substantius «camarades» i «venjança» pels d'«amics» i «reparació», o bé canvia el sentit d'expressions com «aquells fills de gos, aquells cràpules», que es converteixen en «aquells brètols». Igualment elimina referències a les lectures dels protagonistes, fonamentalment les referències a Marx i Lenin. La revisió també afecta l'aspecte ortogràfic, morfosintàctic i lèxic. L'obra, però, no va arribar a publicar-se.

¹² J. CASTELLANOS: «Literatura catalana...», art. cit., p. 16.

¹³ Xuriguera revisarà la novel·la el 1955 i el 1984, amb igual fortuna que *Desembre*. Així, el setembre de 1955 escriu: «Aquesta novel·la de joventut no es pot tornar a publicar sense ésser reformada. No és rar que un autor lamenti una obra de joventut.» Mentre que el desembre de 1984 indicava: «Em sembla que aquesta correcció ha lliurat moltes aspereses, però dubto encara que es pugui publicar. Jo ja no sóc el mateix que era en escriure aquesta novel·la.» Els criteris seran molt semblants al de la revisió de *Desembre*, en aquest cas elimina els episodis més escabrosos.

¹⁴ B. XURIGUERA: *Hilde*, Balagué, Barcelona: 1935, p. 25.

¹⁵ J. CASTELLANOS: *Literatura, vides, ciutats*, Edicions 62, Barcelona: 1997, p. 176.

¹⁶ Maria CAMPILLO: «Situació i sentit d'*Una mena d'amor* de C. A. Jordana», *Els Marges*, 11 (1977), p. 108.

